

SPANNING

GROTER IS NIET ALTIJD BETER

UITGAVE VAN HET WETENSCHAPPELIJK BUREAU VAN DE SP

Versijnt 11 keer per jaar, jaargang 15, nummer 5, mei 2013

GROTER IS NIET ALTIJD BETER

In dit nummer van *Spanning* stelt Ronald van Raak grote vraagtekens bij de plannen van minister Plasterk om gemeenten te laten fuseren. Gemeenten krijgen steeds meer taken toegewezen door de centrale overheid, maar ontvangen tegelijkertijd minder geld. Van Raak betoogt dan ook terecht dat mensen die zorg nodig hebben het kind van de rekening zullen worden.

Arjan Vliegthart laat in zijn artikel zien dat veel plannen als die van Plasterk om supergemeenten en superprovincies te creëren geen doorgang zullen vinden in hun huidige vorm, omdat het kabinet heeft nagelaten steun te zoeken in de Eerste Kamer, waar het geen meerderheid heeft.

Verder in *Spanning* een drietal artikelen over belastingontwijking door multinationals, waar Nederland een prominente rol in speelt. Uit het pas verschenen boek *Het Belastingparadijs* wordt duidelijk dat Nederland ondanks een motie die onlangs door een meerderheid in de Tweede Kamer werd aangenomen waarin het tegendeel beweerd werd, wel degelijk een belastingparadijs voor multinationals en artiesten als Bono en Mick Jagger is.

Arnold Merkies beschrijft hoe de SP al sinds 2006 probeert het onderwerp belastingontwijking op de politieke agenda te zetten. Hij constateert dat nu bij steeds meer partijen het besef doordringt dat aanpak van dit grote probleem urgent is, maar tot concrete maatregelen heeft dit nog niet geleid. Dennis de Jong geeft in zijn bijdrage aan dat op Europees niveau belastingontwijking door multinationals wel degelijk kan worden aangepakt. Hij doet daartoe een aantal voorstellen, die inmiddels door de economische commissie van het Europees Parlement worden besproken. Binnenkort wordt duidelijk of deze voorstellen daadwerkelijk worden overgenomen. Bijzonder hoogleraar arbeidsverhoudingen Paul de Beer en organizer bij FNV Bondgenoten Ron Meyer blikken terug op het sociaal akkoord, dat

onlangs gesloten werd door kabinet, werkgevers en werknemers. Beiden zien positieve punten in het akkoord, hoewel De Beer moet constateren dat aan de werkloosheid op korte termijn niets gedaan wordt en Meyer een duidelijk investeringsplan mist. Fractievoorzitter van de SP in Rotterdam Leo de Kleijn en enkele andere lokale SP-vertegenwoordigers geven hun visie op het thema democratisering van de economie. Zij pleiten voor een brede en sterke sociale beweging en een sterke socialistische partij om af te dwingen dat economische beslissingen niet langer achter gesloten deuren door een kleine elite worden genomen. Onderzoeker bij Movisie (kennisinstituut op het gebied van sociale vraagstukken) Aletta Winsemius recenseerde voor *Spanning* het boek *The Spirit Level*, waarin door twee Britse epidemiologen gesteld wordt dat grote inkomensongelijkheid, zowel bij rijke als bij arme mensen voor veel ellende zorgt.

In het negende deel van Parels van de Parlementaire Geschiedenis aandacht voor de Werkloosheidswet (WW). Een wet die na de Tweede Wereldoorlog tot stand kwam en in latere jaren nog werd uitgebreid, waardoor de positie van werkloze werknemers aanzienlijk verbeterde. Vanaf de jaren tachtig kwam daar echter verandering in en werd de WW steeds soberder en minder toegankelijk.

Op de achterkant in de vaste rubriek 'In ons straatje' wordt stilgestaan bij de bezuinigingen op de thuiszorg. Uit recent onderzoek dat is uitgevoerd in opdracht van Abvakabo FNV blijkt onder meer dat de werkelijke besparing veel lager uitvalt, veel thuiszorgmedewerkers in de WW of de bijstand zullen belanden en de druk op mantelzorgers fors toeneemt.

INHOUD

- 3 HET 'EERLIJKE VERHAAL' VAN MINISTER PLASTERK
- 5 DE BLINDE VLEK VAN RUTTE EN SAMSOM
- 7 HET GROOTSTE BELASTINGPARADIJS TER WERELD
- 8 SP ZET BELASTINGONTWIJKING AL JAREN OP DE POLITIEKE AGENDA
- 10 BELASTINGONTWIJKING: GEEN ONOPLOSBAAR PROBLEEM
- 12 'SOCIAAL AKKOORD BIEDT GOEDE PERSPECTIEVEN'
- 13 'WIJ MOETEN DURVEN KNOKKEN VOOR EEN INVESTERINGSAGENDA'
- 14 DE SP EN DE DEMOCRATISERING VAN DE ECONOMIE
- 16 INKOMENSONGELIJKHEID TERUG OP DE AGENDA?
- 18 PARELS UIT DE PARLEMENTAIRE GESCHIEDENIS 9
- 20 'IN ONS STRAATJE'

COLOFON

Spanning wordt uitgegeven door het Wetenschappelijk Bureau van de SP. Een abonnement kost 12 euro per jaar voor SP-leden en 25 euro voor niet-leden. De betaling gaat per incasso.

Abonnementenadministratie

Snouckaertlaan 70
3811 MB Amersfoort

T (088) 243 55 40
E administratie@sp.nl

Redactieadres

Snouckaertlaan 70
3811 MB Amersfoort

T (088) 243 55 35
E spanning@sp.nl

Redactie

Tijmen Lucie

Arjan Vliegthart

Tekstredactie

Daniël de Jongh

Redactieraad

Hans van Heijningen

Tiny Kox

Ronald van Raak

Basisontwerp

Thonik en BENG.biz

Vormgeving

Robert de Klerk

Mark Ofman

Gonnie Sluijs

Foto cover

Lyander Schmitz

HET 'EERLIJKE VERHAAL' VAN MINISTER PLASTERK

Tekst: Ronald van Raak

De regering schuift verantwoordelijkheden af naar gemeenten en gaat daarbij ook nog eens flink bezuinigen. Dat gaat ten koste van mensen die onze zorg nodig hebben. Volgens Ronald van Raak kunnen we bij de raadsverkiezingen afrekenen met dit asociale beleid.

'Dag buurman. Wilt u mijn oma verzorgen, mijn zoon aan het werk helpen en mijn neefje op het rechte pad brengen? En dat allemaal voor de helft van de kostprijs?' De regering heeft zo'n buurman gevonden: de gemeenten. De zorg voor ouderen en zieken, de hulp aan jongeren en werklozen, de

regering gooit de verantwoordelijkheid bij de gemeenten over de schutting. Minister Plasterk belooft dat gemeenten deze taken efficiënter en voor veel minder geld kunnen doen. Het eerlijke verhaal is dat gemeenten straks in grote financiële problemen komen en mensen niet meer de zorg krijgen die ze nodig hebben.

GROOTSCHALIGE KLEINSCHALIGHEID

De regering wil dat taken op het gebied van zorg en werk dichter bij de mensen worden georganiseerd. Om die taken te kunnen uitvoeren moeten gemeenten volgens de regering groter worden, tot minimaal 100.000 inwoners. Dit is de paradox van de kleinschaligheid: om lokaal maatwerk te kunnen leveren, wordt het beleid verder van de mensen georganiseerd. Na protest van gemeenten heeft minister Plasterk de harde eis van 100.000 inwoners losgelaten, maar gemeenten moeten wel voor 31 mei aangeven met welke gemeenten ze gaan samenwerken. Met die gemeenten zullen ze later moeten fuseren.

POLITIEK VAN HET VOLDONGEN FEIT

Bij herindelingen wordt gebruik gemaakt van een goedkope managementtruc: plaats gemeenten voor een voldongen feit. Gemeenten mogen eerst proberen met minder geld de nieuwe taken zelf uit te voeren. En als dat niet lukt moeten zij fuseren. Terwijl minister Plasterk weet dat herindelingen geen geld opleveren, maar alleen maar

PLASTERK IN SPAGAAT

In december 2012 vroeg SP-fractievoorzitter Tiny Kox in de Eerste Kamer de visie van minister Plasterk op het bestuur. Na vier maanden wachten verscheen in april 2013 *Bestuur in samenhang*. Maar dit visiestuk had beter kunnen heten: Plasterk in spagaat. Plasterk wil geen 'blauwdrukdenken', maar gooit wel het hele bestuur overhoop. Plasterk wil herindelingen 'van onderop', maar vraagt provincies wel om fusies af te dwingen. Plasterk wil een 'goed gesprek' met de burgers, maar weigert hen zeggenschap te geven in een referendum. Dit stuk toont vooral de onmacht van de minister.

KIEZEN OF LANDSDELEN?

Niet alleen de gemeenten, maar ook de provincies moeten op de schop. Plasterk wil vier, vijf of zes 'landsdelen', maar durft niet aan te geven hoe die er precies uit moeten zien. De minister kiest ook hier voor de politiek van voldongen feiten, door eerst één superprovincie af te dwingen, zodat de rest wel moet volgen: een samenvoeging van Noord-Holland, Utrecht en Flevoland. Na protest van deze provincies heeft hij de datum van 1 januari 2015 losgelaten, maar daarmee zijn de plannen nog niet van tafel. Utrecht en Flevoland hebben ondertussen aangekondigd dat zij eerst een referendum willen houden.

geld kosten (zie kader). Een andere truc is om in een gebied één grote gemeente af te dwingen, waarna de rest wel moet volgen. In Friesland werd in 2011 Súdwest-Fryslân gevormd, met meer dan zeventig kernen. Daardoor gaan nu ook omliggende gemeenten herindelen.

VAN WIE IS DE DEMOCRATIE?

Minister Plasterk zegt dat hij herindelingen wil 'van onderop'. Daar bedoelt hij mee: met steun van de meerderheid van de betrokken gemeenteraden (wat betekent dat de raad in één bepaalde gemeente opzij kan worden gezet). Maar de lokale democratie, die is niet van de raadsleden, maar van de lokale bevolking. Die kiest vertegenwoordigers, die kunnen beslissen over de bouw van huizen, het onderhoud van wegen, of de hulp aan ouderen. Maar als het gaat om de inrichting van de lokale democratie, is het woord niet aan de vertegenwoordigers, maar aan de inwoners zelf, bijvoorbeeld in een referendum.

DOOR SCHADE EN SCHANDE

Minister Plasterk heeft een achterhaalde visie: de onzalige gedachte dat groter beter en goedkoper is. Terwijl we door schade en schande hebben geleerd dat groter vooral slechter en duurder is: bij de woningcorporaties, in het onderwijs, in de zorg. De toekomst is niet aan grootschalig en opgeblazen bestuur, maar aan kleinschalig en bescheiden bestuur. Het gemeentebestuur zal de komende jaren ingrijpend van karakter veranderen, van overwegend ruimtelijk beleid naar uitvoering van zorg. Dan moeten we niet nu keihard gaan bezuinigen. Dan moeten we niet nu het hele lokale bestuur op zijn kop zetten.

HET KIND VAN DE REKENING

- De gemeenten worden verantwoordelijk voor het jeugdbeleid, maar met een bezuiniging van 450 miljoen.
- Gemeenten krijgen 570 miljoen minder voor huishoudelijke verzorging en 1,7 miljard minder voor verzorging en begeleiding voor zieken en ouderen (AWBZ).
- Met de Participatiewet wordt 1,86 miljard bezuinigd. Dit treft mensen die werken op de sociale werkplaatsen (WSW), jonge gehandicapten (Wajong) en mensen die (deels) arbeidsongeschikt zijn (WIA). Ook wordt 409 miljoen gekort op mensen die in de bijstand zitten en werk zoeken (WWB).

GROTER IS NIET GOEDKOPER

'Gemeentelijke schaalvergroting levert geen geld op.' Dat berekende Maarten Allers van de Rijksuniversiteit Groningen, in Economisch Statistische Berichten (ESB) van 28 mei 2010.

- Grotere gemeenten betekent weliswaar minder bestuurders (wethouders, raadsleden), maar ook extra managementlagen om taken te coördineren.
- Kleine gemeenten hebben naar verhouding niet meer, maar juist minder personeel.
- Grotere gemeenten hebben niet minder, maar juist meer uitgaven per inwoner.

HET VERZET ORGANISEREN

In bijna elke gemeente klinkt nu protest over de decentralisaties, de bezuinigingen en de herindelingen. Ook bij bestuurders en raadsleden van PvdA en VVD, die niet verantwoordelijk willen zijn voor het afschuifbeleid van hun regering. De afdelingen van de SP kunnen lokaal het verzet organiseren, zoals we ook landelijk met de jeugdzorg en de thuiszorg hebben gedaan. De lokale raadsfracties kunnen van hun gemeentebesturen eisen dat die niet meewerken aan de plannen van Plasterk, maar protest laten horen. Gemeenten hoeven niet mee te werken aan hun financiële ondergang.

Maar vooral moeten we laten zien hoe mensen die onze zorg nodig hebben in de steek worden gelaten. Door ook hun protest te organiseren en onze alternatieven te presenteren. Dat is bovendien een goede voorbereiding op de raadsverkiezingen van maart 2014. Dan zal voor veel kiezers duidelijk zijn wat de maatregelen van de regering voor hen gaan betekenen. Dan moet voor hen ook duidelijk zijn dat de SP hun bondgenoot is. Door de decentralisaties worden de verkiezingen voor de gemeenteraad meer dan ooit een landelijke strijd: zij worden een referendum over het falende regeringsbeleid.

DE SP DOET HIER NIET AAN MEE

In de provincies Zuid-Holland en Noord-Brabant zit de SP in het bestuur. Als het aan minister Plasterk ligt krijgen provincies een grotere rol om gemeentelijke herindelingen af te dwingen. De SP wil hier niet aan mee doen.

In Zuid-Holland (waar de SP in een college zit met VVD, CDA en D66) is de provincie graag bereid gemeenten te ondersteunen als zij vrijwillig willen herindelen, maar neemt de provincie niet het initiatief en gaat zij geen herindelingen afdwingen als dat niet nodig is. Bij elke herindeling moet het draagvlak van de bevolking worden bepaald. Dit is een belangrijke breuk met vorige colleges waar de SP niet in zat. Dat geldt ook voor Noord-Brabant (waar de SP in een college zit met VVD en CDA), waar de provincie bereid is vrijwillige herindelingen te ondersteunen, maar gemeenten daar niet toe zal dwingen. De SP vindt ook hier dat herindelingen alleen kunnen plaatsvinden als daarvoor voldoende steun is van de bevolking.

DE BLINDE VLEK VAN RUTTE EN SAMSOM

SAMSOM EN RUTTE VERGETEN 'BRUGGEN TE SLAAN' MET DE EERSTE KAMER

Tekst: Arjan Vliegenthart Foto: Werry Crone / Hollandse Hoogte

Het feit dat de regering geen meerderheid heeft in de Eerste Kamer leidt tot steeds meer zichtbare problemen voor het kabinet-Rutte II. Geen wonder dat de regeringspartijen, de VVD voorop, zenuwachtig beginnen te worden. Maar in plaats van te wijzen naar de Eerste Kamer hadden zij tijdens het formatieproces beter moeten opletten. De Eerste Kamer gedraagt zich anders dan Rutte en Samsom gedacht hadden, de gevolgen worden nu duidelijk.

Nu het kabinet-Rutte II grote moeite heeft om meerderheden voor zijn plannen te vinden in de Eerste Kamer, worden de geluiden dat de Eerste Kamer een toontje lager moet zingen, sterker. Het is opvallend dat deze geluiden vooral uit VVD-hoek komen, een partij die altijd juist sterk leek te hechten aan de onafhankelijke positie van de senaat. Luidde eerst VVD-senator Frank de Grave de noodklok door te roepen dat het land onbestuurbaar zou worden als de Eerste Kamer zich kritisch zou opstellen, vorige maand maakte VVD-fractie-voorzitter in de Tweede Kamer Halbe Zijlstra het mogelijk nog bonter door te dreigen dat de Senaat maar beter zou kunnen worden opgeheven als die de plannen van de huidige regering niet zonder meer zou goedkeuren.

DE FORMATIE: SNELHEID VOOR DEGELIJKHEID

De senaat zou politiker zijn geworden en steeds meer op de Tweede Kamer gaan lijken. De vraag is echter of dat waar is. Vooral nog is daar weinig van te merken. Het aantal wetsvoorstellen dat is afgekeurd ligt niet significant hoger dan in de afgelopen jaren en partijen in de Eerste Kamer stemmen niet vaker tegen voorstellen dan hun tegenvoeters in de Tweede Kamer dat doen. In zoverre is er dus niets nieuws aan de hand. Het is dan ook niet de senaat die anders is gaan werken, maar de regering die tijdens het formatieproces verzuimd heeft om te zoeken naar vruchtbare samenwerking met beide Kamers. Dat wreekt zich nu. Daaraan is de senaat niet schuldig, maar Rutte en Samsom die

zich onvoldoende rekenschap hebben gegeven van de noodzaak om ook in de Eerste Kamer op voldoende steun te kunnen rekenen. Na de verkiezingen van september draaiden PvdA en VVD in een noodgang een regering in elkaar, waarbij inhoudelijke dossiers met het grootste gemak werden uitgeruild. Aan het feit dat de twee partijen in de Eerste Kamer geen meerderheid hadden, werd geen aandacht besteed. En dat wreekt zich nu op twee manieren: het klakkeloos uitruilen van inhoudelijke punten leidt ertoe dat er in beide partijen de nodige onrust is over het gevoerde beleid en de ontbrekende meerderheid in de Eerste Kamer maakt het voor de regering noodzakelijk om voor de bedachte plannen eerst steun te gaan zoeken bij andere partijen, die elk hun eigen wensen en verlangens hebben. Voor sommige plannen betekent dat waarschijnlijk dat ze nooit in de huidige vorm in de praktijk zullen worden gebracht. De plannen van minister Plasterk, die Ronald van Raak in zijn bijdrage in deze *Spanning* beschrijft, om tot supergemeenten en superprovincies te komen, kunnen in hun huidige vorm in ieder geval niet op een meerderheid in de senaat rekenen. Vandaar ook dat minister Plasterk begonnen is met het maken van terugtrekkende bewegingen.

DE EERSTE KAMER EN DE GRONDWET

Het feit dat de regering op voor haar belangrijke terreinen haar zin niet krijgt, leidt tot de nodige wrevel bij de regeringspartijen. Maar in plaats van in de spiegel te kijken, wordt er vooral gewezen naar anderen, waaronder de Eerste Kamer. Die zou wetten alleen op hun vorm en mogelijke uitvoeringsproblemen mogen toetsen en verder de politiek aan de Tweede Kamer moeten overlaten. Daarbij beroept men zich op van alles en nog wat: het staatsrecht, de parlementaire geschiedenis en de Grondwet. Het is echter een wijdverbreid misverstand dat de Eerste Kamer wetten niet inhoudelijk zou mogen toetsen. De Grondwet is helder: de volksvertegenwoordiging bestaat uit twee Kamers die beide wetten moeten goedkeuren. Welke criteria daarbij gehanteerd moeten worden, is nergens vastgelegd. Het staat partijen geheel vrij om hun

eigen afweging te maken. Evenmin is de bewering dat de Tweede Kamer per definitie belangrijker zou zijn staatsrechtelijk juist. De Tweede Kamer heeft wel meer bevoegdheden dan de Eerste. Zo mogen alleen Tweede Kamerleden wetsvoorstellen amenderen en zelf wetsvoorstellen indienen. Voor de rest hebben beide Kamers dezelfde rechten. Politiek is dan ook nooit ver weg in de Senaat – nu niet en vroeger niet. Het is hooguit de taal en toon die anders is: standpunten worden vaker ingekleed in wetstechnische argumenten en uitvoerbaarheidsproblemen, maar de grondtoon blijft dezelfde. Sterker nog, ook in de senaat worden wel eens onder politieke druk wetsvoorstellen aangenomen die technisch gezien grote mankementen vertonen. De politieke opportuniteit wint het dan van de wetenschappelijke rationaliteit. Je kunt er je vraagtekens bij zetten, maar je kunt niet stellen dat dit in het verleden anders was dan vandaag de dag.

HET PRIMAAT VAN DE TWEDE KAMER

In de praktijk ligt het primaat van de politiek in de Tweede Kamer. Dat is ook goed, Tweede Kamerleden worden immers rechtstreeks gekozen en zijn fulltime volksvertegenwoordiger. Vandaar ook dat de partijen in de Eerste Kamer over het algemeen dezelfde politieke lijn volgen als hun bondgenoten in de Tweede Kamer. Het maakte daarbij overigens niet uit om welke partij het gaat. Van links tot rechts, van oppositie- tot coalitiepartij, elke partij in de Senaat volgt in beginsel het stemgedrag van de Tweede Kamer. Het komt echter soms voor dat de Eerste Kamer vindt dat, ondanks de politieke afweging in de Tweede Kamer, wetsvoorstellen zoveel wetstechnische of uitvoeringsproblemen hebben dat ze maar beter niet kunnen worden aangenomen. Dat was vroeger zo en dat is nu niet anders.

Tijdens de formatie is willens en wetens geen rekening gehouden met de Eerste Kamer, terwijl voor de mogelijke gevolgen vooraf door vriend en vijand werd gewaarschuwd. Zowel Emile Roemer als Jolande Sap waarschuwden direct na de verkiezingen voor de problemen die een ontbrekende meerderheid in de

DE SP EN DE EERSTE KAMER

Het huidige tweekamerstelsel kampt met een aantal structurele problemen. Vooral de toenemende stroom aan Europese wet- en regelgeving wordt door ons huidige parlementaire stelsel niet goed opgevangen, waardoor we de rechten die we volgens het Verdrag van Lissabon wel degelijk hebben niet ten volle kunnen benutten. Daarnaast kan het besluitvormingsproces sneller en effectiever, hoewel het vaak de regering is die het proces ophoudt door lang te doen over antwoorden op vragen van Tweede en Eerste Kamerleden. Daarom is de SP in beginsel voorstander van een eenkamerstelsel, zoals we dat ook in een aantal Scandinavische landen kennen. Binnen deze ene Kamer kunnen dan aparte commissies in het leven worden geroepen om Europese regelgeving steviger tegen het licht te houden en eventuele uitvoerbaarheidsproblemen van wetten op te sporen. Voor dit idee is echter een grondwetswijziging en daarmee een tweederdemeerderheid in Tweede en Eerste Kamer noodzakelijk. Die is er op dit moment niet. En zolang die er niet is, mag van elke parlementariër geëist worden dat hij of zij zijn of haar grondrechtelijke functie ten volle benut, of de regering daar nu blij mee is of niet.

Eerste Kamer met zich mee zou kunnen brengen. Maar in plaats van bredere steun te zoeken voor hun plannen kozen VVD en PvdA ervoor deze waarschuwingen bewust te negeren. Nu het kabinet de politieke strijd niet lijkt te kunnen winnen, is het raar om naar de spelregels te wijzen, die van tevoren vastlagen, en niet naar de gevolgde strategie. Er zijn goede redenen om het functioneren van ons politieke stelsel nog eens goed tegen het licht te houden, maar niet omdat de Eerste Kamer zich nu anders gedraagt. Zolang de regering dat niet wil begrijpen, zal ze onherroepelijk tegen dezelfde problemen blijven aanlopen.

HET GROOTSTE BELASTINGPARADIJS TER WERELD

Tekst: Tijmen Lucie

Onlangs nam een meerderheid in de Tweede Kamer een motie van PVV-Kamerlid Roland van Vliet aan, waarin gesteld werd dat Nederland geen belastingparadijs is. Dat Nederland dat voor multinationals, artiesten en malafide personen wel degelijk is, maken (oud-)Quote-journalisten Joost van Kleef, Martin van Geest en Henk Willem Smits met overtuigend bewijs duidelijk in hun pas verschenen boek *Het Belastingparadijs*.

Het verhaal dat Nederland een belastingparadijs is voor multinationals is niet nieuw. Al in 2006 publiceerde de Stichting voor Onderzoek naar Multinationale Ondernemingen (SOMO) het onderzoeksrapport *The Netherlands: A tax haven?* Zoals blijkt uit de titel en de inhoud van *Het Belastingparadijs* kunnen we het vraagteken inmiddels wel weglaten. De cijfers liegen immers niet. In 2011 stroomde met behulp van 20.000 brievenbusmaatschappijen maar liefst 5.100 miljard euro door ons land om uit handen van welke fiscus dan ook te blijven. Een bedrag dat gelijk staat aan 10 procent van de wereldeconomie.

De grote vraag is natuurlijk: hoe heeft Nederland een belastingparadijs kunnen worden? Om hierop een antwoord te geven schetsen de auteurs de geschiedenis van de Antillenroute, waarin bijna alle Nederlandse trustbedrijven hun wortels hebben. Een route die vanaf 1955 grote betekenis kreeg, toen het belastingverdrag tussen Nederland en de Verenigde Staten uit 1947 werd uitgebreid naar de Antillen. Dankzij een combinatie van bijzonder lage tarieven voor rente, royalty en dividendinkomsten en het belastingverdrag groeiden de Antillen uit tot een erkend belastingparadijs. Omdat veel landen geen belastingverdrag met de Antillen hadden, sluisden multinationals hun inkomsten via een brievenbusmaatschappij in Nederland, dat grossierde in fiscaal aantrekkelijke belastingverdragen, door naar de Antillen. Dankzij deze Dutch-sandwichconstructie is Nederland een belastingparadijs geworden. Voorstanders van het gunstige Nederlandse belastingklimaat voor buitenlandse multinationals en privépersonen stellen dat het de Nederlandse schatkist veel geld oplevert (1 miljard euro) en werkgelegenheid verschaft voor dienstverleners en bedrijven. Beide voordelen vallen wel mee, zo blijkt uit *Het Belastingparadijs*. Een geldstroom van 5.100 miljard euro levert een half miljard aan belastingopbrengsten op. Dat is een gemiddelde heffing van 0,0095 procent. Ook wat betreft werkgelegenheid houdt het niet over: ongeveer 3.700 mensen op een beroepsbevolking van bijna 8 miljoen, wat neerkomt op 0,04 procent van de beroepsbevolking. Daarnaast zouden deze veelal hoogopgeleide mensen prima ander, nuttiger werk kunnen doen als Nederland géén belastingparadijs was. Ook de bedrijven zelf leveren nauwelijks werkgelegenheid op, want velen van hen bestaan uit niet meer dan een lege brievenbusmaatschappij.

Waarom is het Nederlandse belastingklimaat voor buitenlandse multinationals dan zo aantrekkelijk? In hoofdstuk vier, met de pakkende titel *F*ck the fiscus*, beschrijven de

auteurs in buitengewoon begrijpelijke taal de belangrijkste constructies van belastingontwijking door multinationals die in Nederland met behulp van belastingadviseurs, advocaten en trustkantoren opgetuigd zijn. De meest gebruikte is de zogenaamde 'deelnemingsvrijstelling', waarbij een bedrijf geen vennootschapsbelasting hoeft te betalen over de winst van een dochteronderneming. Het idee hierachter is dat de dochteronderneming zelf al vennootschapsbelasting heeft betaald en dat een bedrijf anders dubbel betaalt. Deze deelnemingsvrijstelling maakt het voor multinationals erg aantrekkelijk om hun winsten via een Nederlandse brievenbusmaatschappij door te sluisen naar Bermuda of de Maagdeneilanden, waar helemaal geen belasting wordt geheven.

Rest de vraag waarom het erg is dat Nederland een belastingparadijs voor multinationals is. Voorstanders stellen dat als het belastingklimaat voor buitenlandse multinationals hier ongunstiger wordt, ze toch wel uitwijken naar andere doorstroomlanden als Luxemburg of Ierland, waardoor wij inkomsten mislopen. De auteurs stellen daar terecht tegenover dat multinationals die nauwelijks belasting betalen in een land waar zij gevestigd zijn wel profiteren van allerlei voorzieningen en diensten die de overheid levert. Deze moeten vanzelfsprekend wel worden betaald, waardoor de rekening wordt doorgeschoven naar de burgers en het midden- en kleinbedrijf, die niet kunnen profiteren van allerlei belastingvoordelen. Vooral ontwikkelingslanden, maar ook de zuidelijke EU-lidstaten, lopen mede dankzij de Nederlandse belastingontwijkingconstructies miljarden aan inkomsten mis. Zo fiscaliseren zeventien van de twintig grootste Portugese bedrijven in Nederland en ontwijkt de rijkste man van Griekenland, Spiro Latsis, via Nederland de Griekse fiscus. Tegelijkertijd staat de Nederlandse belastingbetaler voor respectievelijk 17,7 en 4,1 miljard euro garant voor noodsteun aan Griekenland en Portugal.

Of dubieuze belastingconstructies in Nederland werkelijk aangepakt gaan worden is nog maar de vraag. Behalve bij de SP en GroenLinks staat de aanpak van belastingontwijking voor de andere partijen niet (hoog) op de agenda. Alleen al om die reden is het verschijnen van het (af en toe) vlot geschreven boek *Het Belastingparadijs* van groot belang. Wat u zelf eraan kunt doen: koop uw koffie niet langer bij Starbucks maar bij Koffiehuis Ome Dick, aldus de auteurs.

Martin van Geest e.a. *Het Belastingparadijs. Waarom niemand hier belasting betaalt – behalve u*

Uitgeverij Business Contact

ISBN: 9789047005605

Prijs: €19,95

SP ZET BELASTINGONTWIJKING AL JAREN OP DE POLITIEKE AGENDA

Tekst: Arnold Merkies Foto: kruif / Hollandse Hoogte

Op een seminar over belastingontwikking dat de Stichting Onderzoek Multinationale Ondernemingen (SOMO) onlangs in Amsterdam organiseerde, werd mij gevraagd de politieke ontwikkeling te schetsen als het gaat om de aanpak van belastingontwikking. Ik nam ze mee terug in de tijd, naar bijna zeven jaar geleden. Ik was nog maar net begonnen als medewerker financiën voor de Tweede Kamerfractie van de SP, toen SOMO een rapport uitbracht over het fenomeen belastingontwikking, een onderwerp waar in die tijd nog maar weinig over werd gesproken.

Voor veel mensen was het lange tijd onbekend dat er in Nederland veel bedrijven actief zijn die vrijwel geen economische activiteiten ontplooiën, maar enkel gebruik maken van de belastingvoordelen die ons land aan multinationals biedt. Dankzij het onderzoeksrapport van SOMO uit 2006 kwam daar enige verandering in. Het liet zien dat er meer dan 20.000 van deze ‘brievensfirma’s’ in ons land aanwezig zijn die het Nederlandse belastingstelsel gebruiken om elders belasting te ontwijken. Naar aanleiding van dit rapport stelde de SP schriftelijke vragen in de Tweede Kamer. We vroegen de minister onder andere of Nederland als belastingparadijs kan worden bestempeld. Daarop kregen we als antwoord dat dat niet het geval was, omdat het hoogste tarief voor de inkomstenbelasting 52 procent bedraagt, hetgeen hoger is dan het hoogste tarief in veel andere landen. Een dergelijke ontwijking van vragen over belastingontwikking hebben we sindsdien nog veel vaker moeten meemaken. Zelfs ons verzoek om een onderzoek naar het ontwijken van belasting door multinationals en de rol die de Nederlandse belastingklimaat daarbij speelt, werd geweigerd omdat het onnodig zou zijn.

Door de fiscale voordelen die Neder-

land biedt aan multinationals, in combinatie met de vele belastingverdragen die we rijk zijn, lukt het veel multinationals om nauwelijks belasting te betalen. Het internationale bedrijfsleven gebruikt Nederland graag als tussenschakel in belastingroutes om winsten door te sluizen naar belastingparadijzen. Elk jaar stromen er om die reden duizenden miljarden euro's door Nederland heen. In 2006 ging het al om een schrikbarend bedrag van bijna 6.000 miljard euro. In 2008 liep dat zelfs op tot meer dan 12.000 miljard euro. Voor de goede orde: dat is meer dan twintig keer het totaal van wat we in Nederland in dat jaar samen verdienen. Dat Nederland een belangrijke rol speelt bij belastingontwikking, valt ook te zien aan het feit dat 91 van de 100 grootste bedrijven ter wereld in ons land zijn gevestigd.

Het fenomeen belastingontwikking krijgt de laatste tijd gelukkig steeds meer aandacht in de media en bij het grote publiek. Dat was een aantal jaar geleden wel anders. In de Tweede Kamer probeerde de SP het wel steeds onder de aandacht te brengen. Zo waren we de eerste partij die belastingverdragen met belastingparadijzen ter discussie stelde in de Tweede Kamer. Belastingverdragen worden over het algemeen gesloten om dubbele belasting bij bedrijven te voorkomen. Onze vraag was simpel: ‘Waarom sluit je zo'n verdrag af met een land waar de winst helemaal niet wordt belast? Dan kan er toch geen sprake zijn van dubbele belasting?’ In de praktijk blijkt immers dat multinationals handig gebruik kunnen maken van deze verdragen door winsten via ingewikkelde belastingroutes weg te sluizen. Nederland maakt heel vaak onderdeel uit van deze belastingroutes.

Totdat de SP het op de agenda zette werden – op de verdragen met onze buurlanden na – belastingverdragen nooit besproken in de Tweede Kamer.

Door samenwerking te zoeken met andere partijen behaalden we de benodigde 30 zetels om de belastingverdragen in het parlement te behandelen. Het lukte niet om de belastingverdragen met belastingparadijzen tegen te houden, maar we hadden wel de discussie aangezwengeld en er werd een nieuw verdragsbeleid beloofd. Twee jaar geleden zag dat nieuwe verdragsbeleid het licht. Helaas bleek het kabinet zijn lijn door te zetten, waarbij verdragen werden gesloten die gunstig uitpakten voor multinationals die de belasting willen ontwijken en zeer ongunstig voor ontwikkelingslanden die het zwaarst te lijden hebben onder belastingontwikking. De inkomsten die deze landen daardoor naar schatting mislopen zijn zeven maal zo hoog als het bedrag dat westerse landen jaarlijks uitgeven aan ontwikkelings-samenwerking. Ook het midden- en kleinbedrijf in ons eigen land wordt benadeeld, omdat het moet concurreren met multinationals die gebruik kunnen maken van een hele fiscale trukendoos, terwijl de kleinere bedrijven die mogelijkheden niet hebben.

Maar ook de Nederlandse overheid zelf loopt veel geld mis door belastingontwikking. Het is lastig om erachter te komen hoeveel precies, omdat bedrijven niet hoeven te rapporteren hoeveel belasting ze in Nederland afdragen, maar af en toe komt er wel eens wat naar buiten. Dat gebeurde bijvoorbeeld in 2008, toen uit gelekte informatie van de belastingdienst bleek dat Nederlandse multinationals nauwelijks bijdragen aan de schatkist. Vóór het uitbreken van de crisis viel dit minder op. De inkomsten uit de winstbelasting bleven weliswaar ver achter bij de ontwikkeling van de winsten, maar ze stegen wel, dankzij de enorme stijging van de winsten.

Het trustkantoor van de TMF Group in Amsterdam, waar rond de 3500 internationaal opererende bedrijven onderdak hebben gevonden met het doel gebruik te maken van de gunstige belastingfaciliteiten in Nederland.

Het uitbreken van de kredietcrisis heeft het probleem blootgelegd. Overheden hebben te maken met een sterke afname van de belastinginkomsten. Dat wordt veroorzaakt door de economische malaise en de afgenomen winsten, maar ook door een enorme groei in het gebruik van belastingconstructies. Eind 2009 besteedde Zembla een aflevering aan de mazen in de belastingwet, waarin professor Michielse van de Universiteit van Utrecht na onderzoek concludeerde dat Nederland jaarlijks 16 miljard euro aan belastinggeld misloopt als gevolg van belastingontwijking door multinationals. Door handig gebruik te maken van de Nederlandse belastingwetgeving, zo stelde Michielse, betaalden veel grote bedrijven niet het toenmalige belastingtarief van 25,5 procent over hun winsten, maar effectief slechts 6-7 procent.

Niet alleen in Nederland bestaat de tendens dat bedrijven steeds minder belasting betalen. Door internationale belastingconcurrentie dalen de inkomsten van overheden, met als gevolg dat in vele landen overheidsvoorzieningen als zorg, onderwijs en sociale zekerheid onder druk staan. De Europese Commissie maakte onlangs een schatting dat overheden in de Europese Unie een bedrag van 1.000 miljard euro per jaar mislopen door het ontduiken en ontwijken van

belasting. Dat is meer dan ze gezamenlijk aan zorg uitgeven. Het bedrag is zelfs zo groot dat het genoeg zou zijn om in grofweg tien jaar alle Europese overheidsschulden weg te werken.

Alleen internetgigant Google ontweek in 2011 al voor 2 miljard dollar aan belasting door gebruik te maken van de zogeheten *Double Irish Dutch Sandwich*, een constructie waarbij inkomsten via Ierland en Nederland uiteindelijk op Bermuda terechtkomen. Ook Apple betaalt bijna 2,5 miljard euro minder aan belasting door gebruik te maken van deze belastingroute.

Hoewel de cijfers voor zich spreken en aanpak van belastingontwijking gewenst is, lijkt een meerderheid van de Tweede Kamer de urgentie niet in te zien. Niet zo lang geleden stemde een meerderheid zelfs in met een motie van PVV-Kamerlid Roland van Vliet, die oproept afstand te nemen van de term belastingparadijs. Ook staatssecretaris Weekers van Financiën lijkt zich niet al te veel te bekommeren om belastingontwijking. Hij spreekt liever van 'een gunstig fiscaal klimaat' dan van een land dat belastingontwijking faciliteert. Ingrijpen daarin zou volgens hem werkgelegenheid kunnen kosten. Maar wie naar de werkgelegenheid kijkt die brievenbusbedrijven bieden,

kan haast niet anders dan concluderen dat dat weinig voorstelt. De staatssecretaris wacht nu al een hele tijd een onderzoek af dat is gemaakt in opdracht van lobbyorganisatie *Holland Financial Centre*, waarbij ook wordt gekeken naar de rol van de trustsector. Pas daarna komt hij met een reactie van het kabinet. In hoeverre hij met concrete maatregelen zal komen is onduidelijk. De Tweede Kamer kan hem daartoe opdracht geven, maar daarbij is de PvdA nodig om een meerderheid te vormen. Soms heeft aangegeven dat hij de belastingontwijking wil aanpakken, maar de realiteit is dat de PvdA tegen een aantal moties van onze kant heeft gestemd om dat ook in de praktijk te brengen.

Toch valt er een kentering te zien in het politieke denken. Steeds meer partijen hebben kritiek op de grootschalige belastingontwijking door het internationale bedrijfsleven en vinden dat er maatregelen moeten worden genomen om dit tegen te gaan. Ook internationaal zie je een verandering van inzicht. Zo worden op Europees niveau verschillende initiatieven genomen, onder andere in het Europees Parlement, waar Dennis de Jong zich actief voor inzet.

In de Tweede Kamer is een motie-Merkies/Klaver aangenomen, die de regering oproept in Europees verband werk te maken van meer transparantie over de belastingafdracht van multinationals. Wanneer bedrijven moeten aangeven hoeveel ze in elk land aan belasting betalen, pik je de bedrijven die zich in allerlei bochten wringen om de belasting te ontwijken er veel sneller uit.

Ook in de samenleving zie je de bereidheid groeien om in actie te komen tegen de oneerlijke verdeling van belastingheffing. In Groot-Brittannië heeft de actiegroepering UK Uncut al meerdere succesvolle acties gevoerd. Het is nu aan de Nederlanders om van zich te laten horen. Ook de SP zal haar steentje bijdragen door middel van acties, waar hopelijk veel leden aan mee doen. Want ook acties tegen belastingontwijking zijn onderdeel van de strijd voor een socialer Nederland.

BELASTINGONTWIJKING: GEEN ONOPLOSBAAR PROBLEEM

Tekst: Dennis de Jong Foto: Press Association / Hollandse Hoogte

De afgelopen weken stonden de media bol van de artikelen over belastingontwijking door multinationals en de rol die Nederland daarbij speelt. Veel mensen zijn er terecht kwaad over dat zij hun inkomsten zien dalen, vooral als gevolg van het doorgeslagen bezuinigingsbeleid, terwijl multinationals gewoon blijven profiteren van infrastructuur en voorzieningen, maar niet of nauwelijks belasting betalen. Dat is onrechtvaardig.

Het antwoord van de Nederlandse regering op bovenstaande kritiek is tot nu toe erg afhoudend geweest. Zij stelt dat het probleem van belastingontwijking wel meevalt en dat wij er juist van profiteren dat bedrijven zich hier op papier willen vestigen, omdat zij toch een beetje belasting betalen. Bovendien leveren volgens staatssecretaris van Financiën Weekers al die brievenbusbedrijven voor accountants en juristen de nodige banen op en doet Nederland gewoon wat de hele wereld doet: een zo gunstig mogelijk fiscaal klimaat creëren zodat veel multinationals zich in je land vestigen. Je zou wel gek zijn om je belastingen te verhogen, want dan stappen multinationals gewoon over naar een fiscaal aantrekkelijker land. De regering zegt dus eigenlijk: laat de zaak maar rusten.

Nu is het juist dat er door landen wordt geconcurrereerd via voordelige belastingtarieven. Multinationals zijn over het algemeen op internationaal niveau goed georganiseerd. Voor landen geldt dit echter niet, althans niet waar het de belastingwetgeving betreft. Er zijn in internationaal verband alleen afspraken gemaakt over uitwisseling van informatie als autoriteiten aanwijzingen hebben voor witwaspraktijken of belastingfraude. Belastingontwijking valt niet onder dit soort afspraken, want formeel is ontwijking alleen het zoeken naar belastingvoordeeltjes. Het is dus niet illegaal. Dat is ook de reden waarom de internationale gemeenschap in het verleden nauwelijks geïnteresseerd was in het maken van afspraken om belastingontwijking door multinationals aan te pakken.

Staten zitten internationaal bij belastingontwijking in een soort *prisoner's dilemma*. Als ze niet meedoen aan belastingconcurrentie, zijn ze niet aantrekkelijk voor multinationals en kost dat geld en arbeidsplaatsen. Als ze wel meedoen, krijgen ze in totaal maar heel weinig belastingopbrengsten, maar hebben ze in ieder geval iets. De beste oplossing zou natuurlijk zijn dat ze allemaal weigeren aan belastingconcurrentie mee te doen. Dan betalen multinationals normaal belasting en worden uiteindelijk alle lidstaten er beter van.

Bij dit soort dilemma's kom je er niet door het aan de markt over te laten. Dat is wel wat werkgeversorganisaties bepleiten, want het laatste wat zij willen, is dat landen harde

afspraken gaan maken op het gebied van uniforme belastingwetgeving. Via zware lobbyacties hebben ze er bijvoorbeeld voor gezorgd dat een voorstel van de Europese Commissie voor vaststelling van een gemeenschappelijke belastinggrondslag voor internationaal opererende bedrijven – een eerste stap op weg naar dergelijke afspraken – uitgaat van vrijwilligheid. Je krijgt dan als bedrijf de keuze tussen de nationaal geldende grondslag of de Europese variant. De SP is hier tegen, omdat je de zaak daarmee alleen maar erger maakt. Bedrijven zullen natuurlijk de voordeligste grondslag kiezen en daarmee de nationale systemen verder tegen elkaar uitspelen. We zouden wel voor een verplichte harmonisatie van belastinggrondslagen geweest zijn. Dit zou immers een mooie opstap zijn naar afspraken over minimumtarieven voor de winstbelasting. Vooralsnog is Brussel hiertoe niet bereid.

Toch zijn er positieve ontwikkelingen. De houding van de Nederlandse regering is niet representatief voor wat er wereldwijd en op Europees niveau gebeurt. Met name de Verenigde Staten hebben er schoon genoeg van dat Amerikaanse bedrijven allerlei belastingroutes kunnen gebruiken om zo weinig mogelijk belasting te betalen. Ook Frankrijk, Duitsland en het Verenigd Koninkrijk willen belastingontwijking aanpakken. Daarom is er op de top van industriële landen, de G8, afgesproken dat er een plan moet komen. De OESO, waarin alle rijke landen zijn vertegenwoordigd, kreeg de taak een dergelijk plan op te stellen. De G8 gaan er op 17 en 18 juni over spreken. Naar verwachting zullen de G20, waartoe ook opkomende economieën als China, India en Brazilië behoren, dit eveneens gaan doen. Dat is een revolutionaire ontwikkeling en biedt veel kansen.

Geen wonder dat er ook op Europees niveau meer ruimte is ontstaan voor een aanpak van belastingontwijking. In december 2012 lanceerde de Europese Commissie al een actieplan om belastingontduiking en –ontwijking aan te pakken. Erg doortastend was zij daarbij niet. Zij richt zich in het plan vooral op meer mogelijkheden om over spaartegoeden van de eigen burgers op banken in andere lidstaten snel en effectief informatie te krijgen. Ook erkent de Commissie dat bedrijven misbruik kunnen maken van moeder-dochterconstructies en dat vrijstelling van belastingheffing over inkomsten uit deelnemingen, royalty's en rente kan leiden tot een situatie waarin er helemaal geen belasting wordt betaald. Het belangrijkste voorstel van de Commissie betreft een betere coördinatie van de belastingverdragen die lidstaten sluiten met andere landen. Dat is nodig ook, want bijvoorbeeld Nederland heeft tal van verdragen gesloten met landen waar bedrijven niet of nauwelijks belasting betalen en heft daarnaast bij de doorsluizing van inkomsten naar dergelijke landen ook heel weinig belasting. Daarmee krijg je de situatie dat grote

Margaret Hodge (uiterst links), voorzitter van de Public Accounts Committee (PAC) die momenteel onderzoek doet naar een aantal dubieuze belastingverdragen van Amerikaanse bedrijven in het Verenigd Koninkrijk, biedt bij Downing Street 10 een petitie aan met meer dan 110.000 handtekeningen om Amazon aan te sporen haar rechtmatige deel aan belastingen te laten betalen in het Verenigd Koninkrijk.

bedrijven via administratiekantoren en holdings gelden via Nederland door kunnen sluizen naar landen buiten de EU en daarmee belasting geheel of gedeeltelijk ontwijken. Als je de belastingverdragen op de korrel neemt, raak je de kern van de mechanismen die gebruikt worden voor belastingontwijking.

De voorstellen van de Commissie worden nu besproken in het Europees Parlement. In de begrotingscontrolecommissie heb ik voorstellen gedaan voor een veel sterkere aanpak. Het gaat om de volgende punten.

- Erkenning van het beginsel dat belasting daar betaald moet worden waar ook de activiteiten hebben plaatsgevonden die tot de betrokken inkomsten hebben geleid.
- Verplichte melding aan de Europese Commissie van ontwerp-belastingverdragen die lidstaten met andere landen willen afsluiten. Indien het gaat om verdragen met landen waar nauwelijks of geen belasting geheven wordt, moet daarin zijn opgenomen dat de betrokken lidstaat ook zelf belasting zal heffen, zodat de totale belasting niet afwijkt van wat betaald zou zijn zonder doorsluizing naar andere landen.
- Doorlichting van de belastingverdragen tussen lidstaten onderling, waarbij clausules die belastingheffing verminderen in de lidstaat waar het bedrijf de meeste

feitelijke activiteiten verricht, worden aangepast.

- Onderzoek naar maatregelen om te voorkomen dat als gevolg van deelnemingsvrijstellingen en vrijstelling van belastingheffing over royalty's en rente-inkomsten, bedrijven nauwelijks belasting betalen.
- Verplichte rapportage over inkomsten per land door bedrijven en door banken.
- Harmonisatie van de belastinggrondslag voor bedrijven en een minimumtarief voor de winstbelasting dat geldt in alle lidstaten.

Al deze voorstellen werden aangenomen. Het advies van de begrotingscontrolecommissie gaat nu naar de economische commissie, die binnen het Europees Parlement hoofdverantwoordelijk is voor dit onderwerp. Normaal gesproken wordt zo'n advies grotendeels overgenomen, maar we zullen er als Eurofractie natuurlijk bovenop blijven zitten om te bewerkstelligen dat in ieder geval bovengenoemde voorstellen het halen. Tenslotte zal de plenaire vergadering zich erover moeten uitspreken en ook daarbij moeten we goed in de gaten houden dat onder invloed van de lobby van grote bedrijven de tekst niet alsnog wordt afgezwakt. Hoewel het dus nog een proces van lange adem is, hoopt het EP er tijdig voor de Europese Raad en de G8-bijeenkomst in juni uit te zijn. In dat geval kan het rapport helpen de druk op de regeringsleiders op te voeren om zich niet te verliezen in algemene verklaringen maar zich te verbinden aan harde maatregelen.

Bij de discussies in het Europees Parlement dreigt nogal eens het gevaar dat we denken dat de wereld ophoudt bij de Europese buitengrenzen. Juist op een onderwerp als belastingontwijking zou dat een grote fout zijn. Als Europa alles goed voor elkaar heeft, kan zomaar een land buiten de Europese Unie de rol van een of meer lidstaten overnemen. Multinationals gaan dan gewoon naar dat land met hun administratiekantoren en holdings. Uiteindelijk heb je dan als Europa niets bereikt, integendeel. Daarom houden we als eurofractie ook nauw contact met de OESO die het actieplan voorbereidt voor de G8/G20. Tot nu toe zit de OESO op het goede spoor: ook deze organisatie heeft haar traditioneel voorzichtige aanpak overboord gezet en pleit nu voor het beginsel dat je belasting betaalt, daar waar je ook de activiteiten hebt die tot de inkomsten leiden.

Alle seinen staan op groen: belastingontwijking is aan te pakken en meer dan ooit lijkt er sprake te zijn van politieke wil om effectieve maatregelen te nemen. Als er in de internationale gemeenschap een kritische massa blijft bestaan om door te pakken, krijgen multinationals het moeilijk. Niet nodig is dat alle landen in de wereld meedoen: kleine belastingparadijzen kun je makkelijk isoleren. Wel moet de G20 er als geheel achter staan. Dat zal een behoorlijke krachtsinspanning kosten, want naast het invoeren van goede regels gaat het hier vooral ook om de uitvoering daarvan. Gelukkig zitten non-gouvernementele organisaties als Tax Justice Network er bovenop. Met hen blijven we nauw contact houden. De gewone belastingbetaler, maar ook het mkb, verdienen het dat er snel een effectieve aanpak komt tegen belastingontwijking. Als SP kunnen we daar een steentje aan bijdragen, in de Tweede Kamer én in het Europees Parlement.

'SOCIAAL AKKOORD BIEDT GOEDE PERSPECTIEVEN'

Tekst: Tijmen Lucie

Op 11 april jongstleden sloten kabinet, werkgevers en werknemers het sociaal akkoord. Spanning vroeg Paul de Beer, de enige vakbondsprofessor van Nederland, naar zijn mening over het akkoord. 'Voor de korte termijn zie ik weinig verbeteringen, voor de lange termijn biedt het interessante ideeën voor hervorming van de arbeidsmarkt.'

Wat was uw eerste reactie toen u hoorde dat er een sociaal akkoord was gesloten door kabinet, werkgevers en werknemers?

'Ik was toch wel verrast, want ik had niet verwacht dat ook het kabinet het akkoord al ondertekend had. Over het geheel genomen vind ik het een mooi resultaat.'

Wat zijn volgens u de grootste verbeteringen ten opzichte van het regeerakkoord?

'Ik spreek liever van veranderingen dan van verbeteringen. In de eerste plaats zijn een aantal voorgenomen hervormingen uitgesteld of gewijzigd. Zo wordt het ontslagrecht voorlopig niet versoepeld en wordt de duur van de WW niet verkort. Wat dat betreft sluit het akkoord aan bij de opvatting van veel economen, die stellen dat je ten tijde van een crisis het ontslagrecht ongemoeid moet laten en de WW niet moet verkorten. Een positief punt is dat werkgevers erkennen dat flexwerk in sommige gevallen doorgeschooten is. Toch valt nog te bezien of er daadwerkelijk een halt wordt toegeroepen aan flexwerk, want ontwijkingsgedrag door werkgevers blijft mogelijk. In de tweede plaats zijn er op het gebied van WW, ontslagrecht en WSW/Wajong belangrijke langetermijnhervormingen voorgesteld om de arbeidsmarkt te activeren. Tot slot staat er weinig in het akkoord om de toenemende werkloosheid op korte termijn aan te pakken. Van een groot banenplan is geen sprake.'

Wat bedoelt u precies met de langetermijnhervormingen die u noemt?

'De hervorming van de WW en het ontslagrecht zie ik in samenhang met elkaar. De afgelopen vijftien jaar is het kabinetsbeleid erop gericht geweest om de sociale bescherming te beperken, met als doel om meer mensen aan het werk te krijgen. Die aanpak is zoals we weten mislukt. In het sociaal akkoord is afgesproken om de sociale partners op sectorniveau vanaf 2020 verantwoordelijk te maken voor de WW. Dit kan werkgevers een prikkel geven om de WW te beperken door werknemers die ontslagen worden naar ander werk te begeleiden. Het ontslagrecht wordt daaraan dienstbaar gemaakt door de invoering

'Voor de korte termijn zie ik weinig verbeteringen, voor de lange termijn biedt het interessante ideeën voor hervorming van de arbeidsmarkt'

van de zogenaamde transitievergoeding, waar elke werknemer die om economische redenen ontslagen wordt recht op heeft. Als de werkgever zich inspant om de ontslagen werknemer aan ander werk te helpen, kan die transitievergoeding worden verminderd. Maar je kunt hierbij wel de kanttekening plaatsen dat dit geen garantie biedt dat de werknemer nieuw werk vindt, terwijl zijn transitievergoeding dan wel lager is.'

En wat vindt u van het loslaten van het arbeidsgehandicaptenquotum en de herkeuring van jonggehandicapten?

'Herkeuring van jonggehandicapten vind ik prima, zolang ze maar perspectief op werk hebben. Het uitgangspunt moet wat mij betreft zijn dat je mensen aan het werk helpt in plaats van ze per definitie een uitkering te geven. Dan bezuinig je vanzelf. Probleem is wel dat met de oplopende

werkloosheid werkgevers eerder zullen kiezen voor een 'gezonde' werknemer. Daarom is het goed dat het arbeidsgehandicaptenquotum als stok achter de deur gehouden wordt. Daarnaast wil ik wel duidelijk maken dat de mensen die een Wajong-uitkering het hardste nodig hebben, omdat ze volledig of bijna volledig arbeidsongeschikt zijn, niet getroffen mogen worden.'

Als u het gehele akkoord overziet, wat is dan uw oordeel?

'Het biedt goede perspectieven voor hervorming van de arbeidsmarkt en de sociale zekerheid op de (middel) lange termijn, maar voor de korte termijn biedt het geen oplossingen voor de alsnog oplopende werkloosheid. Het ontbreekt aan voorstellen om daadwerkelijk nieuwe banen te creëren of de bestaande werkgelegenheid over meer mensen te verspreiden.'

Hoe zou de SP dit akkoord volgens u moeten beoordelen?

'Dat is in de eerste plaats natuurlijk aan jullie zelf, maar ik zou zeggen positief kritisch. Wel zal je scherp in de gaten moeten houden of de plannen werkelijk effect sorteren. Zo kun je onderzoeken of na een jaar de groei van flexcontracten is afgenomen en of er meer Wajongers en WSW'ers aan het werk zijn geholpen.'

Wat is het sociaal akkoord nog waard als de economische cijfers tegenvallen en het kabinet blijft vasthouden aan de 3-procentnorm en met nieuwe bezuinigingen komt?

'Dat is moeilijk te zeggen, maar ik verwacht niet dat het akkoord van tafel gaat. Opnieuw onderhandelen zou voor alle betrokken partijen een mislukking betekenen. Voor de korte termijn denk ik niet dat extra bezuinigingen nodig zijn, maar als de crisis aanhoudt zal je toch iets aan de oplopende staatsschuld moeten doen.'

'WIJ MOETEN DURVEN KNOKKEN VOOR EEN INVESTERINGSAGENDA'

Tekst: Arjan Vliegenthart

De definitieve winst- en verliesrekening van het sociaal akkoord kunnen we pas opmaken als we weten wat er met de meer dan 4 miljard aan bezuinigingen gebeurt die nu nog in de lucht hangt. Volgens Ron Meyer van FNV Bondgenoten moeten die bezuinigingen definitief van tafel: 'Pas dan kan het sociaal akkoord echt een succes worden.'

Hoe beoordeel jij het sociaal akkoord dat er nu ligt?

'Ik denk dat het een stapje in de goede richting kan zijn. Meer zekerheid voor flexwerkers is echt winst. Daar mogen we tevreden over zijn. Terwijl autoverkoper Rutte de crisis met één schaterlach denkt op te lossen, horen we penningmeester Dijsselbloem zeggen dat het 3 procent begrotingstekort voor 2014 heilig is. Als het 'Wonder van Rutte' niet plaatsvindt, komt het kabinet alsnog met miljardenbezuinigingen. Dan moet de vakbeweging er staan, tot de tanden gewapend, met een investeringsplan en de moed om dat plan af te dwingen. Anders herinnert niemand zich dit sociaal akkoord nog over een paar jaar. Je ziet dat de huidige crisisaanpak van

rigoreus bezuinigen ons alleen maar verder de penarie in geholpen heeft. De werkloosheid loopt op tot 9 procent en de jeugdwerkloosheid zit nu al op bijna 16 procent. Ruim 1 op de 5 Nederlanders heeft een tijdelijk, dus onzeker, contract. Wat we nodig hebben, is een breuk met het contra-productieve bezuinigingsfetisjisme. In vertrouwen moet je investeren. Wij moeten durven knokken voor een investeringsagenda.'

Hoe denk je die extra bezuinigingen van tafel te kunnen krijgen?

'Ik denk dat het van het grootste belang is dat de vakbeweging haar eigen agenda en visie bepaalt en daaraan vasthoudt, los van de politiek in Den Haag en los van de plannen van de regering. We kunnen dan met recht tegen alle politieke partijen zeggen: wij willen best zaken doen met jullie, maar we trekken in de tussentijd ons eigen spoor. Wij gaan deur aan deur om steun te organiseren voor onze ideeën. Een vakbeweging met meer dan 1,2 miljoen leden mag lef en zelfbewustzijn uitstralen. We moeten meer doen dan repareren wat de politiek laat liggen. Een sterke vakbeweging heeft haar eigen

LEDEN KIEZEN NIEUWE VOORZITTER FNV

Vanaf 1 mei mogen de 1,2 miljoen leden van de FNV besluiten wie de nieuwe voorzitter van hun vakbond wordt. Sommige sectoren kiezen ook hun vertegenwoordigers in het ledenparlement van de vakbeweging. Doel is dat de leden hiermee meer zeggenschap krijgen over de koers die de FNV de komende jaren zal varen. Bij het ter perse gaan van dit nummer van *Spanning* werd bekend dat Ton Heerts is verkozen tot nieuwe voorzitter. In het volgende nummer zal daar aandacht aan besteed worden.

plannen voor de toekomst van ons land en voor de inrichting van de economie.'

Tijdens de onderhandelingen voor een sociaal akkoord voerden jullie bij FNV Bondgenoten actie voor betere werkomstandigheden in de distributiecentra van Albert Heijn. Hebben deze acties invloed gehad op de onderhandelingen tussen werkgevers en werknemers?

'Volgens een reconstructie van het sociaal akkoord in *de Volkskrant* heeft de staking van de AH-distributiewerkers het laatste zetje gegeven aan Rutte en Wientjes om over de brug te komen. De werkgevers waren duidelijk *not amused*. De angst voor stevige confrontaties met sterke vakbonden maakte de bereidwilligheid om onze kant op te bewegen een stuk groter. De acties bij Albert Heijn tellen voor drie. Ten eerste verkregen de distributiewerkers van de supermarktketen meer zekerheid en betere afspraken. Ten tweede krabde de directie van Jumbo zich vlak na de AH-staking drie keer achter de oren en koos ze toen zonder staking eieren voor haar geld. En tot slot gaf de staking bij AH het laatste zetje aan goede afspraken in het sociaal akkoord. Een betere aansporing voor een zelfbewuste en moedige vakbeweging is er niet.'

Foto: Smeele / Hollandse Hoogte

Paul de Beer (1957) is bijzonder hoogleraar Arbeidsverhoudingen aan de Universiteit van Amsterdam. Daarnaast is hij directeur van het Wetenschappelijk Bureau voor de Vakbeweging en mededirecteur van AIAS (Amsterdams Instituut voor Arbeidsstudies).

Foto: Archief SP

Ron Meyer (1981) werkt bij FNV Bondgenoten en was medeverantwoordelijk voor de succesvolle stakingen van de schoonmakers en de distributiewerkers.

DE SP EN DE DEMOCRATISERING VAN DE ECONOMIE

Tekst: Leo de Kleijn, Jan Müter, Rob Marijnissen, Patrick van Klink en René Spiegels Illustratie: Albert Hahn (1918)

De afgelopen maanden werd in de afdelingen en op de regioconferenties gediscussieerd over de kaderkrant *Naar een democratische economie en samenleving* en de *Spanning* over dit onderwerp van december 2012. Het inspireerde een aantal leden tot het schrijven van een artikel voor het blad *Grenzeloos*. *Spanning* drukt hieronder een verkorte versie ervan af.

Het belang en de actualiteit van het thema 'democratisering van de economie' kunnen niet genoeg benadrukt worden. De huidige crisis is een crisis van het economische systeem die alles te maken heeft met het gebrek aan democratie. Een kleine groep mensen neemt beslissingen over de economie, terwijl de miljarden wereldburgers van wie het leven diepgaand beïnvloed wordt door die beslissingen er niets over te zeggen hebben. Daarmee verbonden hebben we te maken met een ecologische crisis van ongekende omvang. De opwarming van de aarde als gevolg van de uitstoot van broeikasgassen dreigt een punt te bereiken waarbij het proces onomkeerbaar is en miljarden aardbewoners in hun levensomstandigheden worden bedreigd. Nu al leidt de opwarming van de aarde tot grote problemen en veel slachtoffers.

ECONOMISCHE MACHT

Economische beslissingen worden op verschillende niveaus genomen. Op het niveau van de bedrijven is democratie vrijwel volledig afwezig. De eigenaren van het bedrijf en hun vertegenwoordigers hebben de macht en nemen de beslissingen. Bij het leiden van een kapitalistisch bedrijf staat het belang van de kapitaalbezitters voorop. Het doel van het bedrijf is – ondanks alle mooie woorden over verantwoord ondernemen – het maken van winst. Maatschappelijke en ecologische overwegingen zijn daaraan ondergeschikt.

Op het niveau van de overheid liggen de zaken anders. De staat kan ook op het vlak van de economie beslissingen nemen. In de praktijk is die ruimte beperkt. Doordat er steeds meer overheidstaken geprivatiseerd zijn is de directe invloed op de economie afgenomen. Vooral grote multinationale bedrijven hebben een zo grote omvang en macht dat ze de politiek enorm onder druk kunnen zetten. Zo blijkt uit recent onderzoek dat multinationals in Nederland vrijwel geen belasting betalen.

De afgelopen decennia is een deel van de economische politiek overgeheveld naar supranationale organen, zoals de Wereldbank, het IMF, de Wereldhandelsorganisatie, de Europese Centrale Bank en de EU. Het democratisch gehalte van die organen is belabberd. De invloed van de bevolking is minimaal.

De afgelopen tijd heeft de EU zich op het vlak van de economische politiek vergaande bevoegdheden toegeëigend, waardoor de kaders van het nationale beleid vastliggen.

KAPITALISME

Voor een goede discussie is het belangrijk om duidelijkheid te hebben over wat we bedoelen met 'kapitalisme' en met 'staat'. In zijn bijdrage in *Spanning* van december 2012 schrijft Hans van Heijningen: "In zuivere vorm bestaat het kapitalisme overigens niet. ... in de praktijk zijn het hybride systemen waarin elementen van de andere systemen terug te vinden zijn. Puur kapitalisme bestaat bijvoorbeeld niet omdat dit systeem zonder staatsregulering volstrekt kopje onder zou gaan."

We zijn het met hem eens dat kapitalisme in zuivere vorm niet bestaat. Een praktische definitie van kapitalisme is een maatschappijvorm waarin de rol van het kapitaal dominant is. Een kapitaalbezitter investeert zijn kapitaal in de hoop dat het daardoor vermeerdert. Dit voortdurende streven naar kapitaalvermeerdering is in het kapitalisme een bepalende factor.

Ook in onze maatschappij zijn er nog economische handelingen en arbeid die los staan van het streven naar winst. Toch spreken we over Nederland als een kapitalistische maatschappij omdat de kapitalistische productiewijze dominant is, bepalend is voor het totaal van de maatschappij. Het is naar onze mening niet erg verhelderend om te spreken van "hybride systemen waarin elementen van de andere systemen terug te vinden zijn". Het kapitalistische element is overheersend en een van de kenmerken van het kapitalisme is dat het in steeds meer sferen van het leven doordringt, dat steeds meer delen van de samenleving onderworpen worden aan marktwerking zodat ook daar winst gemaakt kan worden. En dat is precies wat we afgelopen decennia hebben zien gebeuren.

DE STAAT

Een tweede misverstand is de verhouding tussen kapitalisme en de staat. Het bestaan van staatsregulering betekent niet dat er een vanzelfsprekende tegenstelling is tussen kapitalisme en de staat. Het tegendeel is waar. De staat speelt een onmisbare rol in het functioneren van het kapitalisme. Op allerlei vlakken: de staat zorgt voor de noodzakelijke infrastructuur, voor het verkrijgen van toegang tot buitenlandse markten, maar ook voor het bemiddelen tussen verschillende kapitalistische belangengroepen. De staat is de smeerolie van het kapitalisme.

Arjan Vliegthart zegt in hetzelfde nummer van *Spanning* over de opkomst van het neoliberalisme: "Dat ging gepaard met de gedachte dat de overheid zich minder met de economie moest bemoeien." De voorstanders van het neoliberalisme hebben inderdaad altijd beweerd dat de rol

van de overheid in het neoliberalisme teruggedrongen zou worden. De realiteit is anders. Overheden zijn als gevolg van privatiseringen weliswaar minder zelf direct economische spelers, het belang van overheden voor het economisch leven is juist toegenomen. Er zijn zowel nationaal als internationaal veel regels en toezichtorganen bijgekomen om de 'vrije' werking van de markt te garanderen. En als het dan misgaat is het de overheid die voor de verliezen in de privésector op moet draaien, zoals we onder andere gezien hebben bij de redding van de banken.

De essentie van het neoliberalisme is niet allereerst 'minder overheid', maar is de overdracht van macht en inkomen van de factor arbeid naar de factor kapitaal. In de afgelopen decennia is in Europa het deel van het nationaal inkomen dat naar lonen gaat met gemiddeld tien procentpunten verminderd ten gunste van dat wat naar de winsten gaat. De crisis versterkt die ontwikkeling.

De crisis en vooral het redden van de financiële sector door de overheid heeft overal tot grote begrotingstekorten geleid. Door drastische bezuiningsoperaties probeert men de bevolking hiervoor te laten betalen. Ook hier staat de overheid aan de kant van de kapitaalsbezitters.

MACHTSVORMING

We schreven hierboven dat de overgrote meerderheid van de bevolking geen invloed heeft op economische beslissingen. Maar dat wil niet zeggen dat die grote meerderheid van 'gewone' mensen niet een grote potentiële macht heeft. Dat blijkt steeds weer als schoonmakers, vuilnisophalers, bus- en tramchauffeurs, thuiszorgers of al die anderen waar de economie feitelijk op draait in actie komen.

Of die potentiële macht zich ontwikkelt hangt af van organisatie en politieke overtuiging. Door zich te organiseren kunnen mensen macht ontwikkelen, strijden voor hun belangen en successen boeken. En in de organisatie en in de strijd ontwikkelen ze zich, krijgen ze meer zicht op hoe de maatschappij in elkaar zit, wie hun mede- en wie de tegenstanders zijn en groeit hun zelfvertrouwen.

Daarom richten socialistische zich in de eerste plaats op het stimuleren van mensen om zich te organiseren, om gezamenlijk de strijd voor hun belangen te voeren. Daarom staan socialistische vooraan als het gaat om het opbouwen van de vakbeweging, het organiseren van buurtbewoners of uitkeringsgerechtigden.

We hebben nu te maken met een situatie waarin mensen weinig vertrouwen hebben dat het mogelijk is om terug te vechten. Vooral de crisis van de vakbeweging weegt zwaar. Maar juist hier zien we positieve ontwikkelingen. De strijd van de schoonmakers is voor iedereen een voorbeeld van wat met organisatie en strijdbaarheid bereikt kan worden en hoe de mensen zelf daardoor kunnen veranderen. Medewerkers in de thuiszorg volgen dit voorbeeld. De methode van *organising* wordt ook in andere sectoren met succes en tot schrik van de bazen toegepast. Binnen de Abvakabo heeft de beweging van de kloof dichters ervoor gezorgd dat er een nieuwe frisse wind waait in de op een na grootste vakbond. In andere bonden zijn er vergelijkbare ontwikkelingen.

Dat vernieuwing van de vakbeweging met interne strijd gepaard gaat is onvermijdelijk. Het is van groot belang dat de mensen die van de vakbeweging weer een strijdorganisatie willen maken, de gewone leden voor hun perspectief weten te winnen. Voor dat laatste is het belangrijk dat er niet alleen aan de top van eenheid tussen verschillende sectoren sprake is, maar dat die ook aan de basis vorm krijgt. Initiatieven zoals gezamenlijke vakbondscafés, steuncomités, brede actiecomités en dergelijke zijn daarvoor van groot belang. Door op deze manier de machtsvorming aan de basis te stimuleren kunnen we werken aan de noodzakelijke democratisering van de economie.

HET KAN ANDERS

Democratisering van de economie betekent dat de economische beslissingen niet meer achter gesloten deuren genomen worden door een kleine minderheid. Dat het principe van *één aandeel, één stem* plaatsmaakt voor *één mens, één stem*. Dat beslissingen met betrekking tot de economie niet langer genomen worden om de winsten van een kleine groep van kapitaalbezitters te vergroten, maar op basis van de belangen van de bevolking. Dat niet langer het behalen van een zo groot mogelijke materiële winst voor enkelen de doelstelling is, maar het welzijn van de bevolking en de bescherming van het milieu centraal staan.

Democratisering van de economie betekent dan ook het aanpakken van de macht zoals die nu geconcentreerd is bij een kleine groep, met name bij grote multinationale ondernemingen, de financiële instellingen en hun politieke en bestuurlijke vertegenwoordigers. Daar moeten we geen doekjes om winden. Er zal geen sociale uitweg uit de economische crisis zijn zolang de huidige machthebbers het voor het zeggen hebben.

Om dat te bereiken zijn niet alleen sterke sociale bewegingen nodig, maar ook een politieke partij die initiatieven neemt om de maatschappij te veranderen. De afgelopen jaren heeft de economische elite laten zien dat zij haar macht niet zomaar laat inperken. Er zal een brede en sterke sociale beweging en een sterke socialistische partij nodig zijn om de economische elite daartoe te dwingen.

INKOMENSONGELIJKHEID TERUG OP DE AGENDA?

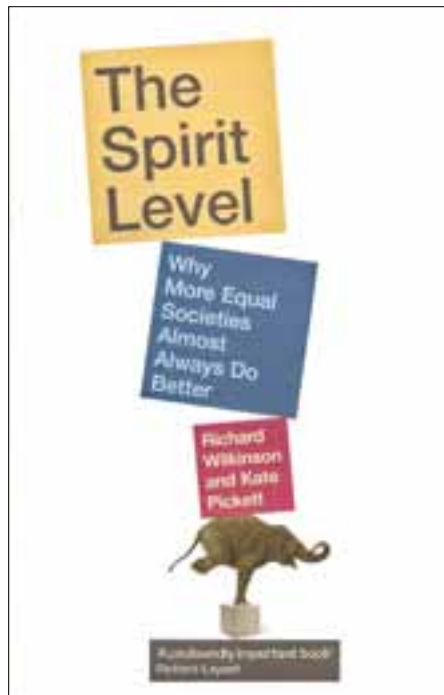
Tekst: Aletta Winsemius

Inkomensongelijkheid veroorzaakt veel ellende, niet alleen voor arme mensen maar ook voor rijke, zo stellen twee Britse epidemiologen.

Op een zonnige zaterdagmiddag in april 2011 schiet een 24-jarige man van Nederlandse afkomst zeven mensen dood in een winkelcentrum in Alphen aan den Rijn. In de media wordt de dader beschreven als iemand zonder vrienden, relatie en regulier werk en als iemand die depressief en suïcidaal was.

Ik moest aan hem denken tijdens het lezen van *The Spirit Level*. In dit boek laten Richard Wilkinson en Kate Pickett aan de hand van zeer veel cijfermateriaal de relatie zien tussen inkomensongelijkheid en verschillende sociale problemen in rijke landen. Maar ze doen meer. Ze beschrijven ook de gevolgen die grote sociaal-economische ongelijkheid kan hebben voor het psychisch en sociaal functioneren van mensen.

Wilkinson en Pickett zijn epidemiologen, verbonden aan de universiteit van York. Met hun onderzoek proberen zij de oorzaken te begrijpen van gezondheidsverschillen tussen rijke en arme mensen. De gangbare gedachte is dat arme mensen per definitie ongezonder zijn. Maar als dat zo is, hoe kan het dan dat economische ontwikkeling maar tot op zekere hoogte bijdraagt aan een hogere levensverwachting? Vanaf een nationaal inkomen van ongeveer 25.000 dollar per persoon verandert er nauwelijks meer iets aan de gemiddelde levensverwachting. In Griekenland worden mensen zelfs gemiddeld iets ouder dan in de VS, terwijl het nationaal inkomen in de VS bijna twee keer zo hoog ligt. Hetzelfde patroon, zij het iets minder sterk, zien de auteurs bij het ervaren geluk van

De in dit artikel besproken boek is de tweede editie uit 2010, waarin de auteurs ingaan op vragen die zij kregen over hun analyses.

inwoners van een land. Ook dat stijgt in eerste instantie sterk, om daarna af te vlakken.

RIJK BELANG: GELIJKHEID

Deze bevinding nodigt uit om eens wat nauwkeuriger naar die rijkste landen te kijken. De onderzoekers stellen dat veel problemen die zich onderaan de sociale ladder voordoen, vaker voorkomen in rijke landen waar de inkomensverschillen groter zijn. Dat geldt niet alleen voor fysieke ongezondheid, zowel van volwassenen als van kinderen, maar ook voor psychische ongezondheid, verslaving, overgewicht, tienerzwangerschappen, lagere schoolprestaties, hogere moordcijfers, meer gevangenen en voor wantrouwen jegens anderen, inclusief instituties. De epidemiologen vergeleken niet alleen 23 rijke landen onderling, waaronder Nederland, maar ook de 50 staten van de VS, zodat ze gegevens uit twee bronnen hadden. Bij hun onderzoek gebruikten ze cijfers van bijvoorbeeld de Verenigde Naties en de OESO.

De conclusie van Wilkinson en Pickett is eenvoudig: in de rijke landen is er een sterke relatie tussen inkomensongelijkheid en diverse sociale problemen. Naarmate de ongelijkheid groter is, doen deze problemen zich in sterkere mate voor. Dit is natuurlijk een oude linkse boodschap. De onderzoekers laten echter zien dat deze problemen zich niet alleen voordoen bij de armen in de meer ongelijke landen, maar ook in de rijkere. In Engeland en Wales zijn bijvoorbeeld de inkomensverschillen groter dan in Zweden, waar de kindersterfte in alle lagen van de bevolking lager ligt dan in eerstgenoemde landen. Psychische problemen komen in de meest ongelijke landen vijf keer zo vaak voor als in de meest gelijke landen, en er zijn zes keer zoveel mensen met overgewicht. Verkleining van de inkomensverschillen is dus niet alleen van belang voor arme mensen, maar ook voor rijke. Met deze constatering halen de auteurs de discussie uit de links-rechts tweedeling.

Aletta Winsemius is senior onderzoeker bij Movisie

HELDERE BOODSCHAP

De boodschap is helder: grotere sociaal-economische gelijkheid is beter voor iedereen. Wat mij betreft onderbouwen de auteurs deze boodschap afdoende. Op grond van zeer veel cijfermateriaal laten ze zien dat er een relatie is. Ook gaan ze in op mogelijke verklaringen voor deze relatie. Daarbij gaan ze te rade bij onderzoek uit onder meer de biologie en de (neuro)psychologie. Ze laten zien hoe vriendschap, empathie en een sterk rechtvaardigheidsgevoel deel uitmaakt van onze evolutie tot *homo sapiens* en van groot belang is voor de overleving en de ontwikkeling van onze soort. Dan is het niet zo verwonderlijk dat ongelijkheid, minderwaardigheid en sociale exclusie 'sociale pijn' veroorzaken. Deze pijn zou aan de basis kunnen liggen van de sociale problemen die in dit boek aan de orde komen.

In hun uitspraken over verklaringen zijn de auteurs voorzichtig. Ze maken de causaliteit aannemelijk maar beweren niet dat die bewezen is. Die causaliteit is één van de onderwerpen waar critici van dit boek over vallen, in het Nederlandse taalgebied bijvoorbeeld Ben Vollaard in de *NRC* van 8 mei 2009 en Marc de Vos op 13 april j.l. op *DeMorgen.be*. In de 2010-editie van het boek gaan de auteurs in op de kritieken op het boek. Dat doen ze ook op www.equalitytrust.org.uk. De vraag naar de wetenschappelijke waarde van de bevindingen van Wilkinson en Pickett laat ik graag aan de academische wereld over. Ook al zouden niet alle verbanden voldoende onderbouwd zijn, dan nog biedt dit boek voldoende materiaal om de relatie tussen inkomensongelijkheid en sociale problemen serieuzer te nemen dan nu wordt gedaan. In een recent themanummer van *de Groene Amsterdammer* noemt bijzonder hoogleraar Arbeidsverhoudingen Paul de Beer de maatschappelijke gevolgen van sociaal-economische ongelijkheid het meest onderschatte probleem in Nederland. Een probleem dat des te urgenter is, omdat de inkomensverschillen in Nederland sinds de jaren tachtig zijn toegenomen. Marcel van Dam illustreert dat in zijn boek *Niemandland* aan de hand van cijfers van het CBS (p. 214).

NEDERLAND

De conclusie lijkt simpel: als we enkele sociale problemen van onze tijd serieus aan willen pakken, dan moeten we verbanden zien. Het tegengaan van obesitas, van depressie, of van criminaliteit heeft geen zin wanneer de aandacht alleen gericht is op minder eten en meer bewegen, op meer antidepressiva en meer eerstelijns psychologen en op strengere straffen en meer jongerenwerkers. We zullen op zoek moeten naar manieren om die inkomensverschillen te verkleinen. Volgens Wilkinson en Pickett kan dat grofweg op twee manieren: ofwel door de verschillen tussen bruto-inkomens te verkleinen (zoals in Japan) ofwel door te nivelleren via belastingen en andere heffingen (zoals in de Scandinavische landen). Een meer gelijke samenleving betekent dus niet automatisch een grotere overheid.

Wat volgens de auteurs vooral moet gebeuren is het corrigerend vermogen van burgers, werknemers, consumenten en kiezers aanspreken. Zij kunnen hun bestuurders, werkgevers en vertegenwoordigers informeren, stimuleren en tot de orde roepen. Zij kunnen stemmen met hun voeten. Op kleine schaal gebeurt dat al. Sinds de kredietcrisis is het aantal klanten van banken als Triodos en ASN Bank sterk toegenomen. Er is verzet tegen de bonuscultuur in het bedrijfsleven en in de non-profitsector. Voor echte verandering is natuurlijk meer nodig. De auteurs pleiten voor een economische democratie, waarin steeds meer bedrijven het eigendom zijn van de werknemers en niet van aandeelhouders van wie het enige doel winstmaximalisatie is. In wezen zou er een soort *grassroots* beweging op gang moeten komen, die zich als een olievlek uitbreidt.

De voorgestelde beweging past bij een aantal ontwikkelingen in de Nederlandse samenleving, waarin bijvoorbeeld gemeenten door de Wmo gestimuleerd worden de kracht van burgers te versterken. Dat dit niet eenvoudig is en dat er heel wat voor nodig is om die kracht van burgers werkelijk te mobiliseren, laten Nico de Boer en Jos van der Lans zien in hun recente publicatie *Burgerkracht*. Maar zij constateren ook dat 'de geesten er rijp voor zijn, het inzicht groeit, het momentum er is' (p. 61).

Een *spirit level* is een waterpas. In het onderzoek van Wilkinson en Pickett maakt Nederland deel uit van de middenmoot. Niet heel erg gelijk, niet heel erg ongelijk. Maar we lijken op te schuiven naar een meer ongelijke samenleving. Als Wilkinson en Pickett gelijk hebben, wordt het tijd dat de balans weer de andere kant op gaat. Niet noodzakelijkerwijs door de verzorgingsstaat opnieuw stevig op te tuigen, of door de overheid te laten groeien, maar wel door het grote graaien aan banden te leggen. En door de burgerkracht aan te spreken. Volgens Wilkinson en Pickett worden we daar allemaal beter van.

Richard Wilkinson en Kate Pickett
The Spirit Level. Why equality is better for everyone

Uitgeverij: Penguin Books (2010)

ISBN: 9780241954294

Prijs: €11,99

VERWIJZINGEN

- Boer, N. de en J. van der Lans – *Burgerkracht. De toekomst van sociaal werk in Nederland*
Den Haag: Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling, 2011
- Dam, M. van – *Niemandland, biografie van een ideaal*
Amsterdam: De Bezige Bij, 2009
- Wilkinson, R. en K. Pickett – *The Spirit Level, Why equality is better for everyone*
London: Penguin Books, 2010

ARTIKELEN OP INTERNET:

- Beer, Paul de – zonder titel
Op www.groene.nl/2011/wetenschappers/paul-de-beer
- Vollaard, Ben – 'Dan zijn de mensen gelijk en tevree. Inkomensongelijkheid is schadelijk, aldus een Britse studie'
Op www.nrcboeken.nl/recensie/dan-zijn-de-mensen-gelijk-en-tevree
- Vos, Marc de – 'Meer gelijkheid is niet de oplossing voor alle samenlevingskwalen'
Op www.demorgen.be/dm/nl/2461/De-Gedachte/article/de-tail/1250061/04/13/Meer-gelijkheid-is-niet-de-oplossing-voor-alle-samenlevingskwalen/dhtml (overigens makkelijker te vinden via Google dan via de site van De Morgen)

WEBSITES:

- www.equalitytrust.org.uk
- en.wikipedia.org.uk

DE WERKLOOSHEIDSWET (WW)

Tekst: Tijmen Lucie Collectie SPAARNESTAD PHOTO/NA/Anefo/Breijer

Met de Werkloosheidswet van 1949 werd de verplichte werkloosheidsverzekering ingevoerd. Dit was een belangrijke verbetering, want daarvoor vervielen werknemers die hun baan kwijtraakten vaak in bittere armoede. Met de invoering van de Wet Werkloosheidsvoorziening (WWV) in 1965 werd de positie van de werkloze werknemer verder versterkt. Vanaf de jaren tachtig is de WW echter stapsgewijs uitgekleed en minder toegankelijk gemaakt.

Om iets te doen aan de bittere armoede van arbeiders die hun baan kwijtraakten, richtten de eerste vakbonden vanaf het midden van de negentiende eeuw fondsen op om elkaar te steunen. Deze fondsen hadden namen als *Tot Onderlinge Steun* en *Helpt Elkander*. De leden van de bond konden vrijwillig premie betalen aan een gezamenlijke kas, waaruit de uitkeringen betaald moesten worden. Probleem was dat de bonden onvoldoende middelen in kas hadden om iedere werkloze een uitkering te geven. Mede onder druk van de in 1906 opgerichte vakcentrale NVV begonnen gemeenten aan het begin van de twintigste eeuw de vakbondskassen te subsidiëren om de vakbondswerkloosheidsregelingen te versterken en de kassen in staat te stellen om financiële reserves op te bouwen. Vanaf het begin van de Eerste Wereldoorlog begon ook de centrale overheid werkloosheidsverzekeringen te steunen. Met het Werkloosheidsbesluit 1917 en de Werkloosheidsverzekeringsnoodwet 1919 gaf zij subsidie aan gemeenten om de vakbondskassen te ondersteunen en zelf werkloosheidskassen op te richten. De werkloos-

heidskassen werkten, net als de vakbondskassen, op vrijwillige basis. Naast deze voorzieningen voerden werkgevers aan het eind van de Eerste Wereldoorlog wachtgeldregelingen in, om ten tijde van economische neergang werknemers in plaats van loon, wachtgeld te geven met behoud van hun baan. De overheid ondersteunde deze wachtgelduitkeringen. Tijdens de Tweede Wereldoorlog sneuvelden de vakbondsverzekeringen en de gemeentelijke werkloosheidsvoorzieningen. De wachtgeldregelingen bleven wel van kracht en zouden tot na het einde van de oorlog van groot belang zijn. Na 1945 kwamen de door de gemeente uitgevoerde werkloosheidsregelingen langzaam weer van de grond. De enorme werkloosheid tijdens de crisis van de jaren dertig – volgens het CBS was in 1935 maar liefst 32,5 procent van de beroepsbevolking werkloos – maakte echter duidelijk dat er behoefte was aan een wet die een verplichte werkloosheidsverzekering regelde. Voor de overtuiging dat een wettelijke wachtgeld- en werkloosheidsverzekering noodzakelijk was, gaf een combinatie van factoren de doorslag. In de eerste plaats begon de werkloosheid in Nederland na de Tweede Wereldoorlog weer toe te nemen. De bestaande maatregelen waren niet afdoende om de gevolgen daarvan tegen te gaan. Daarnaast was het Engelse rapport *Social Insurance and Allied Service* van sir William Beveridge van groot belang voor de nieuwe visie op sociale zekerheid. De schrijver pleitte voor een alomvattende sociale zorg van de wieg tot het graf en legde daarmee de uitgangspunten voor de verzorgingsstaat vast. Toegepast op de Nederlandse context kwam de commissie-Van Rhijn in 1945 met een

rapport met richtlijnen voor de toekomstige ontwikkeling van de sociale verzekering. Het drong onder andere aan op de invoering van een verplichte werkloosheidsverzekering. Uiteindelijk kwam pas in 1949, na veel discussie, onder leiding van PvdA-leider Willem Drees kwam de Werkloosheidswet (WW) tot stand, die in 1952 in werking trad. De wet bevatte een tweetal verzekeringen. De wachtgeldverzekering voor de eerste periode van werkloosheid en de eigenlijke werkloosheidsverzekering voor de periode erna. Als je niet langer voor een uitkering op grond van de wachtgeldverzekering in aanmerking kwam of niet aan de daarvoor geldende voorwaarden voldeed kon je een beroep doen op de werkloosheidsverzekering die door werkgevers, werknemers en door de rijksoverheid gefinancierd werd. De uitkering die bij onvrijwillige werkloosheid verstrekt werd, duurde maximaal een half jaar en werd naar 80 procent van het laatstverdiende loon gebracht. Om de lasten van de werknemers voor de premiebijdrage op te vangen, werden de lonen bij de invoering van deze verplichte verzekering verhoogd. Naast de WW werd in 1965 een nieuwe wet aangenomen, de Wet Werkloosheidsvoorziening (WWV). Deze gaf voor de periode na de WW voor twee jaar een uitkering van 75 procent van het laatstverdiende loon. Daarnaast werd in 1965 de Algemene Bijstandswet ingevoerd (zie *Spanning* van juni 2012). Deze wet kende een speciale regeling voor werkloze werknemers die een beroep moesten doen op de bijstand, de Rijksgroepsregeling werkloze werknemers (Rww). De Rww-uitkering was bedoeld om de bestaanszekerheid te garanderen van werkloze werknemers

Onder leiding van PvdA-leider Willem Drees kwam de Werkloosheidswet (WW) tot stand, die in 1952 in werking trad.

die geen aanspraak konden maken op andere werkloosheidsvoorzieningen. Met al deze wettelijke regelingen werd de positie van de werkloze werknemer in belangrijke mate verbeterd. Vanaf de jaren tachtig werden door de rechtse kabinetten-Lubbers de sociale voorzieningen, waaronder de WW, echter steeds verder afgebroken. In 1985 werden zowel de WW als de WWV versoberd, door de uitkering terug te brengen naar 70 procent van het laatstverdiende loon. In 1987 werden de WW 1949 en de WWV vervangen door een nieuwe Werkloosheidswet, de WW 1986. De WW werd nu afhankelijk gemaakt van leeftijd en arbeidsduur. Een argument was het stelsel van sociale zekerheid te vereenvoudigen, maar belangrijker was het bezuinigingsmotief: de WWV

werd niet langer door de overheid gefinancierd, maar moest uit premies betaald worden. In 1993 kwam de commissie-Buurmeier met het advies om de arbeidsvoorziening uit handen van de werkgevers en werknemers te halen. In de plaats van het oude Arbeidsbureau kwam het Centrum voor Werk en Inkomen (CWI), dat later is opgegaan in het Uitvoeringsinstituut werknemersverzekeringen (UWV). In de jaren daarna werd de WW steeds soberder en minder toegankelijk. In 1995 zijn de toegangsvoorwaarden strenger geworden en werd de kortlopende WW-uitkering ingevoerd. In 1996 is een strenger sanctiesysteem ingevoerd met de Wet boeten, maatregelen, terug- en invordering sociale zekerheid. In 2006 werd de referte-eis verzaamd (wat inhoudt dat een werknemer voortaan minimaal 26 van de 36 weken voorafgaand aan het

verlies van uren gewerkt moet hebben) en de uitkeringsduur verkort tot 38 maanden. Tot slot werd in 2009 de Wet Wijziging van de Werkloosheidswet ingevoerd, waarbij mensen die langer dan een jaar een WW-uitkering ontvangen elk werk moeten accepteren, ook als het loon lager is dan de uitkering.

In vergelijking met andere Europese landen staat Nederland met een maximale termijn van 38 maanden samen met Portugal op de tweede plaats. Alleen België kent geen limiet en staat daarmee bovenaan. Het Verenigd Koninkrijk sluit met een maximum WW-duur van 182 dagen de rij. Wat betreft de totale kosten van de WW is Nederland internationaal gezien een middenmoter. Qua uitgaven per inwoner stond Nederland in 2009 op de tiende plaats van de 27 EU-landen, zo kwam uit internationaal vergelijkend onderzoek van de OESO naar voren.

Met het onlangs gesloten sociaal akkoord zijn de onzalige plannen uit het regeerakkoord om de WW te verkorten tot twee jaar (waarbij in het tweede jaar nog maar 70 procent van het minimumloon uitgekeerd zou worden) voorlopig van tafel. De wettelijke WW-duur blijft twee jaar met behoud van 70 procent van het laatstverdiende loon, over het derde jaar moeten werkgevers en werknemers tijdens cao-onderhandelingen zelf afspraken maken.

Wat er in de toekomst met de uitvoering van de WW gaat gebeuren is nog onbekend. In het sociaal akkoord hebben werkgevers en werknemers de intentie uitgesproken om vanaf 2020 de werkloosheidsvoorziening weer zelf te gaan organiseren. De tijd van de bedrijfsverenigingen, waarin de sociale partners gezamenlijk verantwoordelijk waren voor de uitvoering van de werknemersverzekeringen, lijkt daarmee terug te keren. Dat zal betekenen dat de vakbeweging haar leden weer zelf zal gaan verzekeren. Of dat zonder steun van de overheid gaat lukken is, zoals we in het verleden hebben gezien, nog maar de vraag.

‘IN ONS STRAATJE’

Tekst: Tijmen Lucie Foto: Sander van Oorspronk

Het onlangs gesloten zorgakkoord zet de botte bijl in de thuiszorg. Maar liefst 50.000 werknemers dreigen hun baan te verliezen. Ook in verzorgingshuizen, gehandicaptenzorg en geestelijke gezondheidszorg zullen tienduizenden banen verloren gaan. Voor Abvakabo FNV, de grootste vakbond in de zorg, reden om geen handtekening onder het akkoord te zetten. Onderzoek dat de bond eerder liet uitvoeren door onafhankelijk kwaliteitszorgbedrijf KIWA toont aan dat de voorgenomen bezuiniging op de thuiszorg in werkelijkheid nauwelijks een besparing oplevert, maar wel zorgt voor enorm verlies van banen, verwaarlozing van cliënten en toenemende druk op mantelzorgers.

Hoewel het onderzoek van KIWA, dat op 5 april gepubliceerd werd, nog uitgaat van de oorspronkelijke plannen van het kabinet om 75 procent in plaats van 40 procent op het budget voor de thuiszorg te bezuinigen, blijven de belangrijkste conclusies overeind staan. In de eerste plaats stijgen door de bezuinigingen op de thuiszorg juist de andere zorgkosten. Mensen kunnen niet langer thuis blijven wonen en komen daardoor in een verpleegtehuis terecht, wat duurder uitpakt. KIWA heeft becijferd dat een bezuiniging van 1,1 miljard euro resulteert in een verhoogde vraag naar andere zorg van 860 miljoen. Netto levert de besparing dus slechts maximaal 240 miljoen op. Naast de verhoogde vraag naar andere zorg, verliezen ook zo'n 50.000 thuiszorgmedewerkers hun baan. Een groot deel van hen zal in de WW belanden. Volgens de berekeningen van KIWA zal 35 procent van de werknemers geen nieuw werk meer vinden. Veel van deze mensen zijn

laagopgeleid en hun kansen op de arbeidsmarkt zijn beperkt.

Ook de druk op mantelzorgers (vrienden, familie, burens) zal door de voorgenomen bezuinigingen toenemen, terwijl 450.000 mantelzorgers nu al aangeven overbelast te zijn. Daarbij is niet alleen voor veel mantelzorgers de grens van de zorg die ze kunnen bieden bereikt, maar ook de meeste cliënten zien meer mantelzorg niet zitten. Zo geeft 77 procent van de ondervraagden aan dat zij hun familie of vrienden niet (meer) tot last willen zijn en durft 41 procent zelfs geen (extra) hulp aan familie te vragen. Tot slot tasten de bezuinigingen op de thuiszorg de kwaliteit van leven van mensen die zorg nodig hebben aan. Uit het onderzoek blijkt dat 25 procent van de cliënten aangeeft bij afwijzing van huishoudelijke verzorging te

maken te krijgen met een verwaarloosd huishouden en dat 21 procent aangeeft zich in dat geval ongelukkiger te voelen.

Er zijn wel degelijk alternatieven mogelijk. Zo zou je de winst van 1,4 miljard euro die de zorgverzekeraars afgelopen jaar maakten kunnen inzetten, of de elk jaar groeiende eigen vermogens van oudereninstellingen en toenemende bureaucratie als gevolg van de aanbestedingen kunnen aanpakken. Het kabinet ging hier echter niet mee akkoord en ook het ultieme voorstel van Abvakabo FNV om 0,3 procent van de loonstijging van medewerkers in de zorg (wat neerkomt op ongeveer 6 euro bruto per maand van een gemiddeld fulltime loon) beschikbaar te stellen voor het behoud van de thuiszorg, werd niet geaccepteerd.

Terecht concludeerde Abvakabo-voorzitter Corrie van den Brenk dat de politieke wil bij dit kabinet ontbreekt om te komen tot een zorgakkoord met draagvlak. Zonder steun van de grootste vakbond in de zorg kun je je inderdaad afvragen wat het akkoord waard is. Bovendien moeten de plannen nog door de Eerste en Tweede kamer worden aangenomen en zeker in de Eerste Kamer, waar het kabinet geen meerderheid heeft, staan veel partijen kritisch tegenover de afbraak van de thuiszorg. De strijd is dus zeker nog niet gestreden en meer acties, die de SP van harte ondersteunt, zullen volgen. Om te beginnen op zaterdag 8 juni in Amsterdam.

Onderzoek KIWA:

www.abvakabofnv.nl/3944/VVT/effecten-bezuinigingen-huishoudelijke-verzorging.pdf